

УДК 631.1

Коваль О. А.

аспірантка

Дніпропетровський державний аграрний університет

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто основні групи показників рентабельності, які застосовують у сільськогосподарських підприємствах, визначено напрями підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції; проаналізовано основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств та проведений їх аналіз з точки зору рентабельності.

Ключові слова: сільське господарство, рентабельність, рентабельність продукції.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з найважливіших складових економіки країни. Воно виробляє продукти харчування для населення, сировину для переробної промисловості, задовольняє інші потреби суспільства. Ефективність роботи цього виду економічної діяльності завжди залишається актуальним питанням.

Узагальнюючим показником економічної ефективності сільськогосподарських підприємств є показник рентабельності. Рентабельність означає доходність, прибутковість підприємства. У загальному вигляді її розраховують шляхом співставлення валового доходу або прибутку з витратами або ресурсами, що використовуються для його отримання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення рентабельності як показника економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств знайшли своє відображення в працях

вітчизняних вчених-економістів: О. О. Гетьман [1], Л. М. Демиденко [3], Я. І. Костецький [5], Ю. І. Літвінов [6] та ін. Водночас, в сучасних умовах господарювання мало уваги приділяється питанням економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема, його виробничим підрозділам, виробництву окремих видів продукції.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення напрямів підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції, а також висвітлення результатів впливу показників чистого доходу та собівартості продукції на її рентабельність й на ціноутворення сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Показники рентабельності у сільському господарстві розраховуються з метою вивчення економічних результатів роботи сільськогосподарських підприємств, прибутковості підприємств сільськогосподарської діяльності, виробництва окремих видів продукції.

Коли йдеться про рентабельність підприємства, – це означає, що в ньому не лише відшкодовують витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, але й отримують певний прибуток. А це сприяє подальшому розвитку як окремого підприємства, так і економіки в цілому та підвищенню благополуччя громадян.

Аналіз рівня рентабельності виробництва продукції допомагає виявити питання поліпшення структури сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, територіального розміщення, визначити ефективність виробництва тієї чи іншої сільськогосподарської продукції. Крім того, враховуючи низку обставин, існують певні види сільськогосподарської продукції, виробництво яких об'єктивно може бути низькорентабельним або не рентабельним зовсім, але важливим для суспільства, що, в свою чергу зумовлює необхідність підтримки сільськогосподарських підприємств.

На базі показників рівня рентабельності продукції встановлюються відповідні рівні закупівельних цін на сільськогосподарське виробництво продукції, обсяги та напрями державної підтримки сільського господарства

тощо. У зв'язку з цим аналіз рентабельності продукції сільського господарства становить великий інтерес і має вагоме значення для визначення шляхів підвищення ефективності функціонування галузі в цілому [7].

Виділяють дві основні групи показників рентабельності: рентабельність продукції (рентабельність продажів) і рентабельність капіталу (інвестицій). Для ефективності виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах застосовують першу групу показників [4, с. 386].

У галузі сільського господарства розрахунок рентабельності базується на двох основних показниках:

- 1) чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг) без податку на додану вартість, акцизного збору, інших вирахувань, дотацій і доплат;
- 2) повна собівартість продукції (робіт, послуг).

Якщо чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг) є прямим показником, який отримується безпосередньо з даних бухгалтерського обліку підприємств, то показник повної собівартості є розрахунковим показником і визначається підприємствами на своєму рівні [7].

Показники рентабельності продукції формуються на основі розрахунку коефіцієнтів рентабельності за всією продукцією сільськогосподарських підприємств і за окремими її видами. Залежно від того, який показник фінансового результату покладений в основу розрахунку рівня рентабельності продукції, виділяють такі її показники: валова рентабельність продукції, як відношення суми валового прибутку до величини чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); операційна рентабельність продукції – відношення суми прибутку від операційної діяльності до величини чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); чиста операційна рентабельність продукції – відношення суми чистого операційного прибутку від реалізації продукції (прибутку від операційної діяльності за вирахуванням податку на прибуток від операційної діяльності) до величини чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Наведені показники рентабельності продукції показують, який прибуток одержує сільськогосподарське підприємство з кожної гривні чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і характеризують ефективність його основної діяльності [4, с. 387].

Для проведення розрахунку рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств, у тому числі сільськогосподарського виробництва, продукції сільського господарства використовують дані:

- державних статистичних спостережень за формою № 50-ст «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств», за формою № 2-ферм «Основні показники господарської діяльності фермерського господарства»;

- фінансової звітності підприємств за формою № 2 «Звіт про фінансові результати»;

- дані бухгалтерського обліку підприємств (рахунки 23 «Виробництво», 91 «Загальновиробничі витрати», 79 «Фінансові результати», 95 «Фінансові витрати», 68 «Розрахунки за іншими операціями»).

Органи державної статистики визначають рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва й рівень рентабельності сільськогосподарської продукції за видами. Ці показники визначаються за підсумками щорічної звітності для кола підприємств, що здійснюють сільськогосподарську діяльність, у тому числі фермерських господарств (незалежно від їхнього розміру), по Україні й регіонах.

Показники рентабельності не відображають вплив державної підтримки на результати діяльності підприємств. Проте для проведення економічного аналізу ефективності виробництва продукції сільського господарства та визначення державної підтримки може бути визначений показник ефективності виробництва, який включатиме суми дотацій і доплат на продукцію сільського

господарства, отриманих сільськогосподарськими підприємствами протягом звітного року [7].

Проаналізуємо основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств по Україні у 2011-2012 рр. та визначимо рівень рентабельності продукції сільського господарства.

Таблиця 1

Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств України у 2011-2012рр.

	Чистий дохід (виручка) від реалізації, у млн.. грн.	Прибуток, збиток (-) ¹⁾ , у млн. грн.	Довідково: рівень рентабельності ¹⁾ у 2011р., %	Рівень рентабельності ¹⁾ у 2012 р., %
Продукція сільського господарства і послуги	121961,6	20099,7	26,4	19,7
Рослинництво і тваринництво	118380,9	19831,6	27,7	20,1
Рослинництво	92873,0	16659,5	32,3	21,9
Зернові і зернобобові культури	48833,6	6296,9	26,1	14,8
Насіння соняшнику	24382,1	7578,7	57,0	45,1
Ріпак	4551,0	778,9	32,1	20,6
Цукрові буряки (фабричні)	2714,4	372,2	36,5	15,9
Картопля	466,4	-127,3	17,7	-21,4
Овочі відкритого ґрунту	574,4	-46,2	9,9	-7,4
Інша продукція рослинництва	11351,1	1806,3	27,8	18,9
Тваринництво	25507,9	3172,1	13,0	14,2
Велика рогата худоба на м'ясо	2070,3	-866,8	-24,8	-29,5
Свині на м'ясо	5637,1	125,8	-3,7	2,3
Вівці і кози на м'ясо	32,5	-22,4	-39,6	-40,8
Птиця на м'ясо	1338,8	-86,2	-16,8	-6,0
Молоко	6015,7	136,1	18,5	2,3
Яйця курячі	6939,0	2388,4	38,8	52,5
Вовна	3,3	-5,9	-70,6	-64,6
Інша продукція тваринництва	3471,2	1503,1	59,3	76,4

¹⁾ Без ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування.

Джерело: [2]

Дані наведені у табл. 1 свідчать, що у 2012 р. сільськогосподарськими підприємствами, як і в попередньому році, був отриманий позитивний результат від діяльності як у рослинницькій, так і в тваринницькій галузях. Результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств у 2012 р.,

порівняно з попереднім роком дещо погіршився і становив 20099,7 млн. грн. прибутку проти 20239,7 млн. грн. у 2011р., рівень рентабельності (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 19,7 % проти 26,4 % у попередньому році. У рослинницькій галузі підприємствами отримано 16659,5 млн. грн. прибутку, а рентабельність склала 21,9 % (у 2011р. відповідно 17322,7 млн. грн. і 32,3 %).

У 2012 році було зафіксовано зниження рівня рентабельності всіх основних видів продукції рослинництва. Зокрема, прибутковість зернових і зернобобових культур скоротилася з 26,1 % у 2011 р. до 14,8 % у 2012 р., соняшника – з 57 % до 45,1 %, ріпаку – з 32,1 % до 20,6 %.

Значно погіршився фінансовий результат виробництва цукрових буряків, рівень рентабельності якого зменшився з 36,5 % у 2011 р. до 15,9 % у 2012 р. Поряд з цим, у 2012 р. стало збитковим виробництво картоплі, рентабельність якого склала мінус -21,4 % проти плюс +17,7 % у 2011 р.

У галузі тваринництва в 2012 р. стало прибутковим вирощування свиней на м'ясо, рентабельність якого збільшилася з мінус - 3,7 % у 2011 р. до плюс +2,3 %. Як і в попередньому році, залишилося рентабельним виробництво молока і яєць. Однак, на відміну від виробництва яєць, прибутковість якого зросла з 38,8 % у 2011 р. до 52,5 % у 2012 р., прибутковість молока значно зменшилася – з 18,5 % у 2011 р. до 2,3 % у 2012 р.

У 2012р. помітно зменшилася збитковість виробництва птиці на м'ясо, яка становила мінус - 6,0 % проти мінус - 16,8 % у 2011р. Поряд з цим, ще більш збитковим стало виробництво м'яса великої рогатої худоби (мінус - 29,5 % проти мінус - 24,8 %), а також вирощування овець та кіз на м'ясо (мінус - 40,8 % проти мінус - 39,6 %).

Загалом від діяльності в галузі тваринництва підприємствами отримано 3172,1 млн. грн. прибутку, а загальний рівень рентабельності становив 14,2 % (у 2011р. відповідно – 2603,3 млн. грн. і 13,0 %).

На основі порівняння даних за 2011 р. та 2012 р., проведемо аналіз витрат на виробництво продукції сільського господарства.

Витрати на виробництво продукції сільського господарства
(у розрахунку на 1 ц, грн.)

	Зернові і зернобобові культури	Насіння сояшнику	Цукрові буряки (фабричні)	Картопля	Овочі відкритого ґрунту	Велика рогата худоба на м'ясо	Свині на м'ясо	Птиця на м'ясо	Молоко	Яйця курячі, на 1000 штук	Вовна
2012р.	122,16	224,07	33,87	126,24	80,23	2050,13	1340,38	818,74	242,86	379,97	2087,38
2011р.	87,60	166,49	31,95	122,36	81,17	1867,33	1277,19	735,62	232,79	355,79	2442,00

Джерело: [2]

З даних наведених у (табл. 2) видно, що виробництво продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах обходиться значно дорожче, ніж рослинництва. Головним чином це результат диспаритету цін, тому в ринкових умовах найбільш обґрунтованим слід вважати метод підтримки доходів сільгосппідприємств через запровадження системи цін підтримки та еквівалентних цін на сільськогосподарську продукцію. Суть його полягає в тому, що на окремі найважливіші види продукції, виробництво яких передбачене державними програмами, встановлюються гарантовані мінімальні ціни – ціни підтримки. Такі ціни визначаються на основі нормативних галузевих витрат та прибутку, необхідного для сплати обов'язкових платежів до бюджету, та забезпечують просте відтворення сільськогосподарського виробництва [1].

Як правильно відмічає Ю. І. Літвінов для сільського господарства характерним є диспаритет цін, тобто ціни на продукцію сільського господарства підвищуються набагато меншими темпами, ніж на продукцію промислового виробництва, яку купують фермери. “Ножиці цін” призводять до того, що пропорції обміну складаються не на користь селян [6, с. 292].

Рентабельність виробництва продукції має важливе значення в сучасних ринкових умовах, коли керівництву необхідно приймати рішення стосовно забезпечення прибутковості, а отже, і фінансової стійкості підприємства. Визначаючи основні напрями підвищення рівня рентабельності продукції,

потрібно визначити розміри грошової виручки від реалізації продукції та обсяг виробничих витрат і витрат на збут, тобто повну собівартість продукції. Тому, резерви підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції можуть формуватися за двома напрямками: у резервах збільшення грошової виручки від реалізації продукції та резервах зниження собівартості продукції.

Збільшення обсягів продукції, від яких прямо пропорційно залежить грошова виручка від реалізації продукції, не завжди є економічно вигідним. Це пояснюється тим, що зростання врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин пов'язане із додатковими витратами (мінеральні добрива, засоби захисту рослин, пально-мастильні матеріали, корми), а ці витрати не завжди можуть бути відшкодовані, що може призвести до збитковості виробництва певних видів продукції [5, с.110].

Висновки. У системі ринкового механізму господарювання рентабельності належить одне з центральних місць. Особливістю даної економічної категорії як елемента цього механізму є комплексний характер, різноманітність виконуваних функцій. Найчастіше рівень рентабельності розглядається як головний оцінний показник з нормою прибутку як основного чинника.

Рентабельне ведення виробництва та отримання прибутку виступають важливим стимулом розвитку господарств. Підприємництво, як один з основних факторів прогресу в умовах ринку, не випадково визначається як діяльність, спрямована на отримання прибутку. Рентабельність виробництва виконуватиме в повній мірі притаманну їй функцію провідної ланки механізму господарювання при умові досягнення отримання товаровиробниками прибутку розмір якого буде достатнім для його накопичення, а також при умові належного стимулювання всіх учасників процесу виробництва.

Список використаної літератури

1. Гетьман О. О. Економіка підприємства: навч. Посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – 2-ге вид. – К.: ЦНЛ, 2010. – 488 с.

2. Економічні результати сільськогосподарського виробництва за 2012 рік: експрес-випуск № 06.2-37/25 від 15.01.2013 р. / За ред. Осауленко О. Г. – К.: Державна служба статистики України, 2013. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Демиденко Л. М. Вплив трансакційних витрат на рентабельність сільськогосподарської продукції / Л. М. Демиденко // Зб. Наук. Праць Полтавської державної аграрної академії (економічні науки) Вип. 2 (5) – Т. 3. – Полтава: ПДАА. – 2012. – С. 108-112.
4. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз: теорія і практика: підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній. – Вид. 2-ге перероб. і доп. – Львів: “Магнолія 2006”, 2008. – 440 с.
5. Костецький Я. І. Рентабельність як показник ефективності сільськогосподарського виробництва аналіз / Я. І. Костецький // Всеукраїнський науково-виробничий журнал: інноваційна економіка. – 2012. – №2[28]. – С. 98-100.
6. Літвінов Ю. І. Ціноутворення в умовах ринку: навч. посіб. / Ю. І. Літвінов, Л. А. Останкова, О. В. Підгорна. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 292 с.
7. Методика розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств, затверджена наказом Державного комітету статистики України від 14.02.2011 № 33 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>

КОВАЛЬ О. А. РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассмотрены основные группы показателей рентабельности, применяемые в сельскохозяйственных предприятиях; определены направления повышения уровня рентабельности сельскохозяйственной продукции; проанализированы основные экономические результаты деятельности

сельскохозяйственных предприятий в области сельского хозяйства и проведен их анализ с точки зрения рентабельности.

Ключевые слова: сельское хозяйство, рентабельность, рентабельность продукции.

KOVAL O. A. PROFITABILITY AS AN INDEX OF ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

This article reviews the main groups of indicators of profitability, which are used in agricultural enterprises, and the direction of improving the profitability of agricultural production, analyzes the main economic results of farms in agriculture and their analysis in terms of profitability.

Keywords: agriculture, profitability, profitability of production.